

Dr. Simion CARP,

rector (comandant) al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

EFECTELE MEDIULUI PENITENCIAR ASUPRA MINORILOR CONDAMNAȚI

Apărarea valorilor sociale împotriva infractorilor se efectuează, de regulă, prin mijloace economice, cultural-educative și prin acțiuni de reliefare a conștiinței etice și juridice a cetățenilor. Totodată, protejarea valorilor sociale se realizează prin mijloace juridico-penale, prin incriminarea faptelor ce prezintă pericol social sporit și prin pedepsirea persoanelor care comit asemenea fapte.

Esența pedepsei penale se reflectă în regimul de executare a acesteia și se realizează prin ansamblul de limitări ce vizează drepturile omului la libera circulație, manifestare a voinței, comunicare, alegerea locului și tipului de activitate pe o perioadă de timp strict determinată de lege. Spre deosebire de alte mijloace de corijare și reeducare regimul are nu doar un rol educativ, dar și de prevenire a manifestărilor infracționale.

Studiul privind influența mediului penitenciar asupra deținuților minori denotă că acesta generează multiple emoții, suferințe, care, la rândul lor, constituie un imbold de activizare intelectuală și moral-volitivă a individului orientată spre căutarea unor soluții de rezolvare a problemelor apărute și a unor căi de autoafirmare și restabilire a bunăstării vieții sale [1, p. 86-87]. Cu alte cuvinte, limitările impuse de regimul de detenție și stările psihice survenite în urma acestora influențează în măsură considerabilă comportamentul deținutului, în special al celui minor.

Cele expuse au loc datorită faptului că minorul nimereste într-un mediu social deosebit de cel normal, adică în mediul social-psihologic al penitenciarului. Din considerente că socializarea este un proces continuu, individul începe să se adapteze la condițiile mediului impus prin sentință. Procesul adaptării atrage însă modificarea structurii personalității [2, p. 57].

Viața în locul de detenție diferă vădit de cea de la „libertate”. Aceasta nu este doar o simplă strămutare dintr-o localitate în altă localitate sau dintr-o țară în alta, cu toate că și emigrantului îi este dificil să se adapteze la noile condiții de viață. Asemenea modificări impun persoana să-și mobilizeze toate calitățile individuale în scopul de a se adapta la aceste condiții. Totodată, dacă este vorba despre individul minor, atunci acesta se adaptează dificil chiar și la unele condiții de viață normală, nemaivorbind de condițiile mediului penitenciar.

În acest context, scriitorul Charles Dickens, în lucrarea *Philadelphia și temnița ei* scria: „Cred că prin efectele sale metoda este crudă și greșită. Sunt convins că, prin intenție, acest sistem este bun, omenos și urmărește să îndrepte pe cei păcătoși; dar am, de asemeni, convingerea că cei care au născocit acest regim de închisoare și acei binevoitori domni care o aplică nu-și dau seama ce fac. Cred că foarte puțini oameni pot să măsoare cu mintea cât amar de chin și suferință pricinuieste victimelor această îngrozitoare pedeapsă, care durează ani de zile; și căutând eu însumi să-mi închipui, și judecând după cele ce am văzut întipărite pe chipul lor, și ceea ce sunt sigur că se petrece înlăuntrul lor, am nestrămutata convingere că există în aceasta un străfund de cumplită suferință pe care numai victimele îl cunosc și cu care nici un om nu are dreptul să-și pedepsească semenii. Socotesc că această zgândărire lentă și zilnică a tainelor creierului este nemăsurat mai groaznică decât orice tortură a trupului; și fiindcă sinistrele ei semne și urme nu sar în ochi și nu sunt atât de palpabile ca cicatricile cărnii; fiindcă rănilor ei nu se văd și nu smulge țipete pe care să le poată auzi urechea omului; de aceea, cu atât mai o înfierez ca pe o pedeapsă ascunsă de care omenirea adormită nu știe și nimeni n-o trezește ca să pună capăt acestei cruzimi. Odată, dezbătând cu mine însumi, am stat în cumpănă dacă, având puterea să spun „da” sau „nu”, ași admite ca această pedeapsă să fie încercată în anumite cazuri, când termenul de întemnițare este scurt; dar acum, declar solemn că, de-ași fi copleșit cu nu știu ce răsplăți și onoruri, n-ași putea să pășesc ca un om fericit sub bolta deschisă a cerului ziua sau să-mi pun capul pe pernă noaptea, știind că singura ființă umană, oricare i-ar fi

vina și oricât de scurtă întemnițarea, zace în chinurile acestei necunoscute osânde în celula lui mută și că de la mine i se trage sau că eu o încuviințez câtuși de puțin” [3, p. 93-112].

În linii generale, orice personalitate se distinge printr-un șir de calități, însușiri individuale care se formează și se dezvoltă în dependență de natura relațiilor sociale la care ea participă. Totodată, omul este un produs al unei duble determinații, deoarece natura sa este biosocială [4, p. 38]. Nu în zădar, în literatura de specialitate [5, p. 10-25], se consideră că pentru prevenirea infracțiunilor în penitenciare este necesară studierea condamnatului, a caracteristicilor social-demografice și psihologice ale acestuia. În viziunea noastră, relevarea parametrilor nominalizați și efectuarea unei caracteristici criminologice a personalității minorilor condamnați ar facilita cunoașterea mai amplă a dificultăților ce țin de adaptarea lor la mediul penitenciar, precum și elaborarea unor politici în vederea ameliorării situațiilor de adaptare tensionată.

Mediul social al penitenciarelor este bântuit de o serie de contradicții care țin de însăși esența pedepsei. Astfel, persoana condamnată la privațiune de libertate este exclusă din societate, fiind impusă să se adapteze la condițiile existente în penitenciar. Pentru a le forma deprinderi și priceperi social-utile, condamnații sunt deținuți în condiții de reglementare strictă, aceasta, la rândul său, determinându-le spiritul pasiv în activitatea zilnică. În scopul anihilării deprinderilor și orientărilor negative, infractorul este inclus într-un mediu compus din indivizi ce se caracterizează prin același nivel de degradare morală, fapt care sporește considerabil probabilitatea însușirii viziunilor antisociale.

Analizând izolarea fizică, psihică și psihosocială, pe de o parte, și privațiunea de libertate prin executarea unei pedepse penale într-un loc de deținere, pe de altă parte, vom constata că între ele există o multitudine de diferențe ce prezintă aspecte specifice și manifestări complexe. Deosebirile sunt de ordin fundamental și vizează atât latura cantitativă, cât și cea calitativă: [6, p. 307]

a) din punct de vedere cantitativ, fără îndoială, privările de libertate se

întind pe perioade mai mari sau mai mici, durata condamnărilor constituind principalul factor stresant, mai ales că studiile efectuate demonstrează că peste 92% dintre deținuți, chiar și după executarea unei mari părți din pedeapsă, se consideră încă nedreptățiți (prin aceea că pedeapsa a fost prea aspră).

Diminuarea pedepsei este supusă exclusiv unor factori externi asupra cărora deținutul nu are nici o influență, ele fiind de competența legiuitorului și a instanței de judecată.

b) din punct de vedere calitativ, privarea de libertate dă naștere unei game complexe de frământări psihice și psihosociale, începând cu criza de detenție manifestată de la închiderea în „carapacea tăcerii” până la comportamente agresive și autoagresive (sinucideri, autoflăgerări).

Cele relatate explică multiplele cazuri de sinucideri, automutilări și îmbolnăviri psihice ce au loc în rândul persoanelor minore condamnate și deținute în mediul penitenciar.

Dinamica stărilor psihice specifice condamnăților minori, acuitatea retrăirilor lor se află într-o corelație determinată cu termenul de pedeapsă executat. Ascendența cea mai sporită a acestora se observă în prima lună de închisoare și se explică prin schimbarea bruscă a condițiilor de viață.

În comparație cu stările accidentale de izolare, privarea de libertate în sistemul detenției are drept consecințe, absolut specifice, înlăturarea simbolurilor exterioare ale personalității plin obligativitatea purtării uniformei de deținut, care standardizează modul de viață și estompează până la anulare diferențele individuale [6, p. 307-308].

Mediul social al condamnăților este specific și se caracterizează prin faptul că acesta reprezintă un mediu închis, cu posibilități limitate de comunicare și de menținere a relațiilor sociale cu alte grupuri sociale (familie, școală, colective de muncă, prieteni etc.). Plasarea și aflarea în asemenea mediu este forțată și strict reglementată, condamnații neavând posibilitatea de a-și modifica sfera relațiilor.

În atare condiții sporește considerabil influența din partea mediului social asupra condamnatului. Experiența antisocială, lipsa scopurilor pozitive, degradarea morală a persoanei care își execută pedeapsa privativă de

libertate contribuie la formarea în penitenciar a unui mediu negativ. Factorii menționați provoacă condamnaților stări psihice care contribuie la cristalizarea unor astfel de caracteristici ale personalității precum frica, suspiciunea, dubiile, excitabilitatea, iritarea, ostilitatea, agresivitatea, instabilitatea emoțională, subaprecierea, sentimentul inferiorității etc., care devalorizează sentimentul propriei identități [7, p. 113].

Asupra profunzimii, continuității și caracterului stărilor psihice influențează o serie de circumstanțe: opinia subiectivă a minorului condamnat ce se referă la corectitudinea și severitatea pedepsei, regimul instaurat în penitenciar și nivelul de asigurare reală a acestuia, retrăirile emoționale legate de izolarea de societate, părinți, rude, prieteni etc. Influență deosebită are și climatul moral-psihologic ce predomină în instituția de detenție, precum și primele impresii ale minorilor asupra administrației penitenciarului.

Formarea și existența comunității deținuților cu mediul său caracteristic se datorează elementului contradictoriu generat de condițiile de viață de până la detenție și condițiile de viață în timpul ispășirii pedepsei, care impune izolarea de societate ce își separă unii membri, supunându-i cărorva restricții: limitarea în realizarea și satisfacerea unor necesități, includerea forțată în grupe sociale pe baza principiilor de egalitate a statutului social etc.

Influența acestor factori este continuă, iar înlăturarea deplină a lor este practic imposibilă. Ei se reflectă asupra tuturor elementelor caracteristice mediului penitenciar, care, la rândul său, influențează negativ asupra personalității minorului și, evident, asupra conștiinței acestuia.

Ca o reacție nemijlocită la influența factorilor enumerați survin stările psihice, care predispun persoana de a interacționa într-un mod sau altul cu mediul respectiv.

Impactul detenției asupra individului se resimte în mod dramatic prin limitarea drastică a spațiului de mișcare și a organizării timpului oricărui deținut. Aceasta denotă necesitatea – impusă de regulamentul instituției penitenciare – elaborării unor noi conduite legate de spațiu și de timp radical diferite de cele ale unui individ ce se află în libertate [6, p. 309].

Frustrarea se resimte cu o deosebită tărie și pe planul timpului. Aceasta

se reflectă printr-o organizare impusă și în general foarte monotona a timpului. Regimul zilnic sever reglementează timpul liber. Fiind impus în primele perioade ale detenției, el provoacă sentimentul de frustrare continuă și ca rezultat mărește agresivitatea deținutului [6, p. 309].

Sporirea sentimentului de frustrare este generată și de renunțarea forțată de la multiple obiecte de uz personal, lipsa cărora este mereu resimțită. De asemenea, deținutul minor este impus să renunțe la cele mai multe din plăcerile pe care și le-a putut permite fiind liber (de exemplu, practicarea unui gen de activitate sportivă, accesarea diferitor sururi prin intermediul rețelei internet etc.). Acest fapt îl va impune să caute „surrogate de satisfacții” a acestor necesități (plăceri).

Deseori, stările psihice apărute ca urmare a acestor limitări se evidențiază sau se răsfrâng în acte de agresiune sau așa numita „auto-agresiune” îndreptată contra propriei persoane.

De asemenea, minorii, de regulă, își ispășesc pedeapsa în penitenciarele pentru minori până la vârsta de 18 ani (mai rar până la 20 ani), aflându-se în asemenea locuri timp de 2-4 ani. Aceștia sunt conștienți chiar de la bun început de faptul că, la atingerea vârstei majoratului, vor fi transferați în penitenciare pentru maturi. Evident că, în asemenea situații, ei consideră penitenciarul pentru minori doar un început de cale, o pregătire inițială pentru plasarea ulterioară a lor în locurile de detenție pentru condamnații maturi. Astfel, minorii condamnați se află, deseori, într-un sentiment de frustrare continuu, necunoscând exact ce evenimente și încercări îi așteaptă în faza a doua de ispășire a pedepsei împreună cu deținuții maturi.

Șocul suferit de persoană în urma amplasării sale în penitenciar, precum și contactul cu subcultura criminală îl va impune pe minor să-și formeze în scurt timp o nouă viziune asupra propriei persoane și să elaboreze o strategie de supraviețuire.

Consolidarea deținuților, crearea propriei comunități și reglementarea ei prin norme comune pentru toți le permite să facă față într-o anumită măsură stărilor psihice negative. Așa numitul fenomen de „prizonizare”, de integrare în grupul deținuților, de identificare cu subcultura penitenciară

constitue doar prima fază în evoluția deținutului minor, faza a doua fiind fenomenul de deprizonizare. Cu alte cuvinte, la începutul detenției, asumarea „rolului de deținut” este lege la infractori, însă cu cât se apropie momentul eliberării ei vor tinde să adopte un comportament mai acceptabil din punct de vedere al societății din exterior. Acest comportament poate fi generat și de simplul fapt că un comportament adecvat poate scurta sensibil durata detenției [4, p. 66-67] – spre ceea ce tind în mare parte deținuții minori.

Deci, așa numitul fenomen de prizonizare constituie rezultatul „presiunii sociale” exercitate de grupul neformal de deținuți și reprezintă o forță de contra educație față de eforturile educativ-terapeutice ale personalului specializat din instituțiile penitenciare.

O altă particularitate a sistemului neformal de reguli existent în penitenciar constă în aceea că unele necesități sunt imposibil de satisfăcut. Pentru asigurarea necesităților permise în penitenciar este necesară reglementarea lor strictă în toate sferile de activitate. Reglementarea respectivă instituită de normele neformale își are urmările sale psihologice. Prin urmare, în comunitatea deținuților dispare atitudinea tolerantă față de orice încălcare a normelor instaurate. În acest context, unii autori [8, p. 79] sunt de părerea că micromediul penitenciar închis, neajunsurile materiale și contingentul social existent influențează permanent personalitatea deținutului în locurile de reclusiune, diminuând astfel dezvoltarea acesteia ca o personalitate corijată și reeducată.

Posibilitățile reduse ale minorilor condamnați la întreprinderi cu părinții și rudele apropiate generează din ce în ce mai mult starea de înstrăinare, frustrare și socializare redusă a acestora. Doar însăși formarea personalității minorului este percepută ca un proces de socializare contunuu realizat prin prisma familiei și a microgrupelor sociale. Evident că în cazul dat este vorba despre un paradox proliferat la nivel legislativ: pe de o parte, știința și practica încearcă să demonstreze că majorarea numărului de întreprinderi va influența asupra resocializării eficiente a deținutului minor, iar, pe de altă parte, legea execuțional-penală impune o serie de restricții în acest sens, limitând până la maximum numărul întreprinderilor.

Astfel, pare a fi mult mai reușită politica execuțional-penală a acelor țări europene (Franța, Belgia etc.), care le permite condamnaților să se întâlnească cu rudele și prietenii în toate zilele de odihnă și de sărbători. În această ordine de idei, propunem, de asemenea, de a nu limita dreptul condamnaților, în special a celor minori, la convorbiri telefonice cu rudele și apropiații, acestea înfăptuindu-se sub supraveghere, iar persoanelor condamnate pe un termen de până la 5 ani să li se acorde dreptul de a petrece anual 5 zile la domiciliu împreună cu familia sa.

Pentru persoanele care se află în situația de a ispăși o pedeapsă privativă de libertate, legăturile, atât cu familia, cât și cu comunitatea, sunt limitate de o serie de reguli stricte. Totuși, penitenciarul, ca instituție cu funcție socio-educativă ce pregătește individul pentru o reinserție calitativă ce se doarește de societate, este dator de a oferi maximum de facilități ca acest contact să nu se întrerupă, deoarece deținutul este izolat într-o oarecare măsură de comunitate [9, p. 36], dar nu este exclus din ea.

Astfel, minimalizarea influenței efectelor negative asupra minorilor condamnați generate de mediul penitenciar va spori, în mare măsură, realizarea eficientă a scopurilor pedepsei penale, prin reeducarea și corijarea deținuților și va reduce considerabil fenomenul delicvent existent la momentul actual în instituțiile penitenciare.

Referințe bibliografice:

1. Высотина Л., Педагогические основы процесса исправления и перевоспитания осужденных в ИТУ, Москва, 1977.
2. Мокрецов А., Социально-психологические аспекты адаптации осужденных, отбывающих наказания в виде лишения свободы // Вопросы совершенствования деятельности ОВД по исправлению и перевоспитании осужденных, Москва, 1980.
3. Dickens Charles, Note din America. Philadelphia și temnița ei, Editura E.S.P.L.A., București, 1953.
4. Carp S., Caracteristica criminologică și prevenirea infracțiunilor comise de condamnați în instituțiile penitenciare, Teză de doctor în drept, Chișinău, 2003.

5. Михлин А.С., Изучение личности заключенного // Под ред. Н.Г. Гусева, Москва, 1969.
6. Mitrofan N., Zdrenghea V., Butoi T., Psihologie judiciară, Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., București, 1992.
7. Casian Sergiu, Probleme actuale ale criminalității penitenciare // Probleme actuale privind infracționalitatea, Anuar științific al Academiei de Poliție „Ștefan cel Mare”, Ediția I, Chișinău, 2000.
8. Лютов К., Куртев С., Бочев М. и др., Отрицательное влияние в местах лишения свободы, Институт Георгии Дмитров, София, 1989.
9. Traian M., Șimon G., Inițierea, întreținerea și dezvoltarea legăturilor cu familia și comunitatea // Revista administrației penitenciarelor din România, nr. 2/2002, p. 35.